

ביאורים

עתה המהר"ל מפנה אותנו אל עולם האנושות. ירמיה הנביא אומר: **כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עָשָׂה עַמִּי** (ירמיה ב, יג). אמירה זו אומרת דרשני, וכי חטאי ישראל היו רק שניים? ומה לגבי כל שאר העבירות? רבי יוחנן מבאר שכוונת ירמיה היא לחטא עבודה זרה, שהוא חטא השקול כשניים, הסיבה לכך היא משום שיש בו שני דברים - עזיבת ה' שהוא מקור מים חיים, והליכה לבורות ריקים ונשברים. ירמיה ממשיך ואומר שאף עובדי העבודה זרה לא מחליפים את אלוהיהם, וזאת אע"פ שיודעים את חולשתה של העבודה זרה - דוגמת המים שמכבים את האש.

מדוע אין עובדי האש מחליפים את אלוהיהם? הרי המים יותר חזקים מהאש? שאלה זו מתבססת על הנחת יסוד שכשהאדם מחפש אלוהים, הוא מחפש - כוח; את הכוח הכי חזק. כוח שיינתן לו עושר, חוכמה ובריאות, ויגן עליו מפגעי העולם. אולם, זה לא מה שהאנושות מחפשת, שהרי עובדי האש יודעים שהמים מכבים את האש, ואם-כן הם יודעים שכוח האש מוגבל, ובכל זאת הם עובדים דווקא את האש; מדוע? המהר"ל רואה תופעה זו ומסביר - **האנושות מחפשת את האלוהים בתוכה!** האדם מחפש את 'חלקו'; החלק שלי הוא מה שאני שייך אליו, מה שמעצים אותי, את תכונותי ואת אישיותי. הכוונה חשב שנפשו היא נפש של אש, ולכן חשב שלא יוכל לבנות את עצמו על ידי המים, גם אם המים יותר חזקים מהאש. לדוגמא, יש אדם שהוא 'אש', אדם תוסס שפועל ברעש ובהחצנה, ויש אדם שפועל בשקט כלפי פנים. האדם מסוג ה'אש', לא יכול לקחת לו כמורה ומדריך אדם שכולו שקט ופנימיות - זה לא מה שיבנה אותו.

וכשם שהדבר נכון באדם כך גם באומה. אומה שואפת להעצים את עצמה, את תרבותה ואופייה, ועל פי זה היא בוחרת את מי שינהיג ויפתח אותה. יש אומה שתפתח את הספורט ונחוחות החיים, ויש אומה שתשקיע בחינוך בקידום החברה - תלוי לאן נפש האומה שייכת.

גם עם ישראל היה צריך לחפש את עצמו, והיותו "חלק ה' עמו", נפשו היא נפש אלוהית, הוא היה צריך לדבוק בה'. זו הסיבה שכשחטא ישראל בעבודה זרה, ביצע שתי רעות. האחת בכך שעבודה זרה אין בה כדי לבנות ולקדם שום דבר, בשונה מההליכה אחר ה'; והשנייה, עם ישראל הפסיד את היכולת להופיע את עצמו תמורת התנהגות שאינה מבטאת את סגולתו הפנימית. אם-כן, לא רק שעם ישראל עזב את ה' יתברך שהוא חלקו, אלא הוא הלך אחרי עבודה זרה שאין היא מתאימה להם, וכלל אינה מועילה להם.

הרחבות

• עם ישראל וארץ ישראל - חלקו של ה'

וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם לְחֶלֶק הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרַךְ. המהר"ל מסביר שדווקא עם ישראל הם חלקו של ה'. ברמב"ן מתבאר רעיון זה. הוא מסביר שעבודה זו באה לידי ביטוי בקשר שבין עם ישראל לבין ארץ ישראל: "והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהבו, וזהו שאמר 'והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ' (שמות יט, ה), וכתוב 'והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים' (ירמיה יא, ד), לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל" [ויקרא יח, כה]. על אף שכל העולם נתון תחת ההשגחה האלוהית, ניתנו תפקידים פרטיים לכל אחד מהעמים ולכל אחת מהארצות. לכל עם, חוץ מלישראל, מלאך מיוחד המרכז את התפקידים הפרטיים האלה. עם ישראל וארץ ישראל מתייחדים בכך שאין להם תפקיד פרטי ומלאך פרטי ששייך רק להם, אלא הם קשורים אל הבורא באופן ישיר, ומכוונים לעשות את רצונו באופן כולל.

ישראל המירו אלוקיהם, דבר שאפילו עובדי ע"ז אינם עושים

וּבִפְרֹק קָמָא דְתַעֲנִית (ה, א) **אָמַר לִיה רַב יִצְחָק:** 'מהו דְּכַתִּיב (ירמיה ב, יג): **כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עָשָׂה עַמִּי**, תְּרַתִּין הוּא דְהוּי, עֲשָׂרִים וְתַרְתִּין? שְׁבוּקוּ לְהוּ? הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַת שְׁהִיא שְׁקוּלָה כְּשְׁתִּים, וְיִמָּאֵי נִיהוּ, עֲבוּדָה זָרָה, דְּכַתִּיב (שם): **אֲתִי עֲזַבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לְחֻצַּב לְהֵם בּוֹרוֹת נְשָׁבְרִים, וְכַתִּיב (שם י"א): כִּי עֲבָרוּ אִיִּי כַתִּיִּים וְרָאוּ, וְקָדַר שְׁלַחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד, הֵהֱמִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים! וְעַמִּי הִמִּיר כְּבוֹדִי בְּלֹא יוֹעִיל. תִּנְאַ, כְּתִיבִים עוֹבְדִים לְאֵשׁ, וְקָדְרִים עוֹבְדִים לְמַיִם, וְאָף עַל גַּב שְׂיֻדְעִים שְׁהַמִּים מְכַבִּין הָאֵשׁ, לֹא הִמִּירוּ אֱלֹהֵיהֶם, וְעַמִּי הִמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלֹא יוֹעִיל, עַד כָּאֵן. וּבְאֹר עֲנִין זֶה, כִּי הָאֲדָם בּוֹחֵר לוֹ אֱלֹהוֹת אֲשֶׁר לִידְמָה אֲשֶׁר הוּא לְחֶלְקוֹ. כִּי יֵשׁ אִמָּה אֲשֶׁר חוֹשֶׁבֶת בְּדַעְתָּהּ שְׁהִיא לְחֶלֶק הָאֵשׁ. וְלִכְךָ כָּל אִמָּה בְּחָרָה לֵאלֹהוֹת כְּפִי אֲשֶׁר בְּמַחְשַׁבְתָּהּ, אֲשֶׁר הִיא לְחֶלְקָהּ. וְאָף כִּי יוֹדְעִים כִּי יֵשׁ כַּח יוֹתֵר חָשׁוּב, שְׂגוּבֵר עַל הַכַּח אֲשֶׁר הוּא לְחֶלֶק שְׁלֵהֶם, וְסוּף סוּף כְּאֲשֶׁר בְּמַחְשַׁבְתָּם שְׁהֵם לְחֶלֶק אוֹתוֹ כַּח, אִין מְמִירִין אוֹתוֹ. וְיִשְׂרָאֵל, שְׁהֵם לְחֶלֶק הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרַךְ, כְּאֲשֶׁר אָמַר הַקְּתוּב בְּכִמָּה מְקוּמוֹת, וְהוּא יִתְבָּרַךְ מוֹשֵׁל עַל כָּל, וְהִמִּירוּ אֶת כְּבוֹדוֹ בְּלֹא יוֹעִיל, אֲשֶׁר הֵם אִינֵם לְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. הֲרִי שְׁתִּים רְעוֹת: כִּי אִינֵם רַק לְחֶלֶק הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרַךְ, וְהִמִּירוּ אוֹתוֹ בְּלֹא יוֹעִיל.**

בפרק ראשון של מסכת תענית, שאל רב נחמן את רבי יצחק, 'מהו שנאמר כי שתיים רעות עשה עמי, ז'ק שנים?! עשרים וארבע עבירות עברו, מדוע לא החשיבו להם עשרים ושתיים נוספות? אמר לו, כך אמר רבי יוחנן, עברו אחת שהיא חשובה כשתיים, וזאת זו? עבודה זרה. שנאמר: אתי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים, ונאמר: כי עברו איי כתיים וראו, וקדר שלחו והתבוננו מאד, ההימיר גוי אלוהים והמה לא אלוהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל. שנינו, הכותיים עובדים לאש, והקדרים עובדים למים, ואף על פי שיודעים שהמים מכבים את האש לא המירו אלוהיהם. ועמי, המיר כבודו בלא יועיל. ביאור דבריהם, אדם בוחר לו אלוהים, אשר לפי דמיונו הוא שייך לכוחו של אותו אלוה. יש אומה שחושבת שהיא שייכת לאש, ולכן היא בוחרת אלוה אשר לדעתה ממונה על האש. וכך כל אומה ואומה בוחרת אלוה אשר לפי דמיונה היא שייכת לחלקו. ואף שכל אומה יודעת כי יש כוח שגובר על הכוח שהיא שייכת אליו, אבל מכיוון שהיא שייכת לחלקו של כוח זה, אין היא ממירה אותו באחר. ישראל הם בחלקו של השם יתברך, כמו שנאמר בתורה בכמה מקומות, והוא יתברך מושל על הכל, וישראל המיר כבודו בלא יועיל, ושאינו שייך לחלק ישראל. הרי כאן שתי רעות: האחת, לישראל שייכים לחלק ה' ועזבוהו. והשנית, בחרו באל אשר לא יועיל.

[עשורים ותרתיין - שהרי עברו על כ"ד ספרי התנ"ך (רש"י). רק - אלא.]

ביאורים

פעמים נקרא עם ישראל כבן, ופעמים נקרא כעבד. משה רבינו אומר: "הלא הוא אביך קנך", ומסביר המהר"ל שעניין האב הוא הולדת הבן, האב מתחיל את הבן, אך לאחר שנולד הבן, יש לבן מציאות וקיום בפני עצמו ללא קשר לאב. האב יכול להיות עני, והבן יכול להיות עשיר. אך הדבר שונה ביחס בין אדון לבין עבד. העבד הוא רכוש האדון, מוונתו ומגוריו הם מהאדון, העבד קנוי בגופו ובכל ישותו לאדון. המהר"ל מסביר שעניינים אלו של בן ועבד התגלו ביציאת עם ישראל ממצרים. בשלב הראשון, ה' התחיל את עם ישראל, וקרא לשלוח אותם לחופשי: "שלח עמי ויעבדני". אמנם, כיוון שעם ישראל היה כבול בעבודתו, הוא לא היה מסוגל לצאת ממצרים בפועל. בנקודה זו הגיע השלב השני. על מנת להוציא את עם ישראל לחירות ולקנות אותם לו לעם, היה צריך את עשר המכות ואת כל האותות שעשה ה' בפרעה ובמצרים. זו הסיבה שעם ישראל הוא כעבד לה'. המהר"ל מוסיף שישנו שלב שלישי - "ויכוננך". ה' נותן לעם ישראל לא רק להיות, אלא להיות בשלמות - "ממנו מלכים וממנו כהנים". יסוד זה נובע מכך שהקב"ה נותן לכל בריאה את עצמיותה ומהותה. (אצל יצירת האדם הפרטי עובדה זו מבוטאת בכך שהקב"ה נקרא השותף השלישי, מלבד אביו ואמו של התינוק). זהו דבר ייחודי אצל ריבונו של עולם, שאין אנו מוצאים דוגמתו אצל אב או אדון.

ה' בנה חברה עם אידיאלים גבוהים; כוחות הנהגה וממשל; כלכלה ועוד. כמו שלמדנו, "כי חלק ה' עמו" - עם ישראל שייך אל ה'. דברים אלו שאומר משה רבינו ממישיכים באותו קו שביאר המהר"ל בדברי הנביא ירמיהו.

יוצא אם-כן שהמהר"ל מסביר את שאלת ייתכנות החטא בישראל מכמה זוויות: הצומח, החי והאנושות בכלל, וזאת כדי שנבין ונראה באופן מוחשי כיצד כל תכונות החיים מהצומח ועד האדם צריכות היו להוביל את עם ישראל אל ה'. עתה המהר"ל יבאר איך וכיצד חטא ישראל.

הרחבות

• עבד ה' הוא לבדו חופשי

פי הוציאתם מן העבדות באותות ובמופתים, עד שנעשו עבדים קנויים לו. המהר"ל מסביר שהקב"ה הוציא את עם ישראל מעבודות מצרים לעבודתו, ולפיכך ישראל קנויים כעבדים לה'. יציאה מעבודות מצרים לעבודת ה' נקראת יציאה לחרות, משום שעבודת ה' אינה זרה לרוחו של האדם אלא מגלה את טבעו הפנימי. רעיון זה בא לידי ביטוי בשיר קצר של רבי יהודה הלוי: "עבדי הזמן עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבדו חופשי. על כן בבקש כל אנוש חלקו - חלקי ה' אמרה נפשי". מתוך תפיסה זו הסביר הרב צבי יהודה קוק שהתפילין הם סימן החרות שלנו: "שמחה זו (של עבדים שהשתחררו ביובל) התגלתה גם בסדרי התלבושת שלהם... אצל הגויים, העבדים גילו את שמחתם גם בסימנים חיצוניים והתקטטו בזרי דפנה, שהם מין זרי פרחים, כביטוי של חרות... התפילין הם זרי הדפנה שלנו, לא כזרי הדפנה של הגויים, שהם ריקים מתוכן. זרי הדפנה שלנו הם קבלת עול מלכות שמים, שזכינו להיות עבדים לה', ולא עבדים לעבדים. זאת החירות שלנו" [שיחות הרב צבי יהודה, שמונת עמי' 134].

ולפיכך משה רבינו עליו השלום גם כן היה תמה על זה, ואמר (דברים לב, ו): הלה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך. באור זה, כי כל ישראל הם לה', אם מצד שהוציאתם לפעל, כמו שהאב הוא סבה שיצא הבן לפעל. והשם יתברך בעצמו היה הסבה שיצאו לפעל, וזה היה כאשר הוציא השם יתברך אותם ממצרים, וכאלו נולדו, וכדכתוב (שמות ד, א): שלח את בני יעבדני. ומפל מקום, אין הבן קנוי לו בעצמו, רק הוא סבה שיצא לפעל. והעבד קנוי לאדון בעצמו. והשם יתברך עם שהוציאתם לפעל, הם גם כן קנויים לו בעצמם לעבדים, כי הוציאתם מן העבדות באותות ובמופתים, עד שנעשו עבדים קנויים לו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין כב, ב) דלת ומזוזה היו עדים שפסחתי על בתי בני ישראל ואמרת להם (ויקרא כה, נה): כי לי בני ישראל עבדים וגו', וכאשר בארנו בחבור גבורות ה' (פמ"ה). לך אמר: הלא הוא אביך קנך. ועוד אמר: הוא עשך וגו', ודבר זה בפני עצמו, כי האב אינו רק מה שהביא הבן אל העולם, אלא עשיות האדם בכל תקונו בגופו ובאיבריו, הוא דבר בפני עצמו, ושיזה פעל הטבע. אבל השם יתברך, קשם שהוא אב לישראל שהביא אותם אל העולם, כך נתן להם מה שהעם צריך להיות עם רב ותקיף, ועל זה אמר (הלא) הוא עשך. ואמר: ויכוננך, רוצה לומר שהכין אותך בכל שלמות, עד שנעשו ישראל אמה שלמה בכל, כמו שאמרו (חולין נו, ב) כי ישראל הם זכרפא דכלא ביה, ממונו מלכים וממונו כהנים. רוצה לומר, כי השם יתברך השלים את ישראל בכל השלמות, עד שלא היו חסרים כלל, מה שלא היה לשום אמה כלל. והם החליפו הטוב ברע הגמור, ובדאי דבר זה תמימה. ולא יספיקנו התשובה לומר שהיה זה במקרה, כי בעונותינו היה מתמיד דבר זה בישראל, וכבר התבאר פעמים הרבה שהמקרה אינו מתמיד.

גם משה רבינו היה תמה על ישראל. אמר משה: הלה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך. ביאר דבריו, כל ישראל שייכים לה' משתי בחינות. האחת, מצד שהוא הוציא אותם אל המציאות, כמו שהאב הוא סיבה שיצא הבן אל המציאות, כך הקב"ה הוא הסיבה שבני ישראל יצאו אל המציאות. דבר זה היה כשהוציא אותם הקב"ה ממצרים, וזה כאילו נולדו, והקב"ה הוא אביהם, כמו שנאמר: שלח את בני יעבדני. הבחינה השנייה היא בחינת העבודת. ויש הבדל בין שתי הבחינות, כי הבן אינו קנוי לאב, אלא האב הוא סיבת היות הבן, ואילו העבד גופו קנוי לאדונו. הקב"ה הוציא את ישראל אל המציאות בבחינת אב, אבל הם גם קנויים לו בבחינת עבדים, כי הוציא אותם מעבודות מצרים באותות ובמופתים, ובכך נעשו עבדי הקנויים לו. אמרו חז"ל, דלת ומזוזה היו עדים שפסחתי על בתי בני ישראל ואמרת להם: כי לי בני ישראל עבדים וכו', כמו שארנו בחיבור גבורות ה'. מצד שתי בחינות אלו אמר: הלא הוא אביך קנך. עוד אמר משה: הוא עשך ויכוננך, וזוהי בחינה נוספת מלבד היותם בבחינת בן ועבד. האב מביא את הבן לעולם, אבל היות הבן שלם בכל אבריו אין זה מעשה האב אלא פעולת הטבע [כמבואר לעיל בהקדמה לספר]. הקב"ה מלבד היותו אב לישראל, שהביאם לעולם, גם נתן בהם את כל מה שעם צריך כדי להיות עם רב ותקיף, ועל זה אמר: הוא עשך. עוד אמר: ויכוננך, כלומר, הכין אותך להיות עם שלם בכל עניני השלמות, עד שנעשו ישראל אומה שלימה לגמרי, כמאמר חז"ל, ישראל הם כמו זכרך שיש בו הכל, ממנו מלכים וממנו כהנים. כוונתם לומר, שאין שום חסרון בישראל, אלא הם בשלמות גמורה, דבר שלא נמצא בשום אומה אחרת. ואחרי כל זאת הם החליפו את הטוב ברע גמור. בודאי שדבר זה היא תמימה גדולה מאוד. לא נוכל להסתפק בתשובה שדבר זה היה מקרי. כי בעונותינו מציאות זו הייתה בישראל תקופות מרובות מאוד. וכבר בארנו כמה פעמים שהמקרה אינו דבר תמידי.

[רק - אלא.]

משה תמה על ישראל שעזבו את ה' שהוא אביהם ואדונם

ביאורים

הנביא יואל מנבא לטובה שה' ירחיק מעל ישראל את 'הצפוני'. חז"ל מבארים שהכוונה ליצר הרע שצפון בלבו של אדם. יצר הרע פגע יותר דווקא בבית המקדש, בישראל ובתלמידי חכמים, בדברים הגדולים והקדושים ביותר, ולכן נצרכת ההבטחה שבעתיד ה' ירחיק אותו מעל ישראל. המהר"ל שואל מדוע יצר הרע פוגע דווקא במי שיש בו מעלה; שאלה זו נובעת מההנחה שאצל אנשים נעלים ומרוממים ובעלי מעלה, אין קיום ליצר הרע, כמו שמצאנו לדוגמה אצל האבות ואצל משה רבינו.

על שאלה זו עונה המהר"ל - דווקא המעלה יוצרת אפשרות לחטא; ההסבר לכך הוא שהרמה הרוחנית בעולם היא בנורמה מסוימת; וכיוון שמעלת עם ישראל היא גבוהה מעל רמת העולם, אך עם זאת, הוא נמצא כאן בעולם הנמוך, לכן פועל עליו 'כוח' והשפעה - שלא פועלים על אדם רגיל - לרדת אל רמת העולם.

הניסיונות שיש לנו הם דווקא מפאת העובדה שיש בנו דברים גדולים להופיע, בעולם שכביכול 'מתנגד' לנו להופיע אותם. העולם מתנגד לחריג העליון היוצא מתבנית העולם הרגילה. המהר"ל מביא לכך דוגמה ממתן תורה, שבו ישראל היו במדרגה רוחנית גבוהה, אך מכיוון שהעולם לא היה ברמה רוחנית כזו, עמד בפני ישראל ניסיון האם לרדת אל רמת העולם ולהגשים את האלוהות, ניסיון שנבע מחמת הגדולה.

הרחבות

• תפקיד היצר הרע

זה יצר הרע. נאמר במדרש: "נחמן בשם ר' שמואל" הנה טוב מאד" [בראשית א, לא] זה יצר טוב, "והנה טוב מאוד" זה יצר הרע, וכי יצר הרע טוב מאוד הוא? אתמהא! אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בנים" [בראשית רבה, בראשית ט]. ה' טבע באדם יצר הרע הגורם לו לנטות אל החומר, כיוון שעל ידי נטייה זו האדם פועל לפיתוח העולם, וכך מתקיים רצונו של הבורא החפץ ביישוב העולם. הסבר שונה לתפקידו של יצר הרע כתב רבי יצחק אברבנאל: "לפי שהאדם בטבעו הוא בעל בחירה ורצון, כי מהיותו מורכב מחלק חמרי ומחלק שכלי (רוחני) היה לו בהכרח חפץ רצון ובחירה לעשות דבר או הפכו וכמו שאמרו חז"ל: והנה טוב - זה יצר הטוב, מאוד - זה יצר הרע, רוצה לומר שכל טובו ושלמותו של אדם היה במציאות הבחירה והיכולת על הטוב ועל הרע כפי יצרו ואם לא היה כן לא היה אדם" [אברבנאל, בראשית ב]. ערכו הייחודי של האדם, בשונה מכל שאר הנבראים, נובע מיכולת הבחירה שלו. היצרים שבאדם יוצרים התמודדות תמידית בין טוב לרע, ותפקידו של האדם לשלוט על נטיותיו ולבחור בחיים (ראה גם הרחבות הבאות).

אבל התשובה לשאלה הקשה הזאת, מזקנים ומחכמים אַתְּבוֹנוּ, אֲשֶׁר הָשִׁיבוּ עַל שְׁאֵלָה זֹאת בְּפֶרֶק הַחֲלִיל (סוכה נב, א): וְאֵת הַצְּפוּנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם (יואל ב, ט), זֶה יֵצֵר הָרַע, שְׁעוּמַד צְפוּן בְּתוֹךְ לִבּוֹ שֶׁל אָדָם. וְהִדְחַתִּיו אֶרֶץ צִיָּה (שם), לְמָקוֹם שָׂאִין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שֵׁם לְהִתְגַּרְוֹת בָּהֶם. פְּנִיּוֹ אֶל הַיָּם הַקְּדוּמוֹנִי (שם), שֶׁנֶּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ הָרָאשׁוֹן וְהַחֲרִיבוֹ, וְהָרַג תְּלִמְיָדֵי חַכְמִים שְׂבוּ. וְעֵלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעֲלָה צַחַתּוֹ (שם), שֶׁמִּנְיַח אֲמוֹת עוֹלָם וּמִתְגַּרָּה בְּיִשְׂרָאֵל. כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת (שם), אָמַר אֲבִי וּבִתְלִמְיָדֵי חַכְמִים יוֹתֵר מִכְּלָם, עַד כְּאֵן.

וַיֵּשׁ לְשֵׂאל, מִפְּנֵי מָה דְּוִקָּא מִתְגַּרָּה בְּאוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה? וּפְרוּשׁ דְּבָר זֶה, כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה גְדוֹלָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא לְשֵׂאֵר אָדָם, נֶחְשָׁב דְּבָר זֶה כְּאִלוֹ הוּא ² יוֹצֵא מִן הַסֹּדֵר וְהַשְּׁעוֹר, וּבְשִׁבִיל זֶה דְּבַק בָּהֶם כַּח אֲשֶׁר הוּא מְבַטֵּל מַעֲלָתָם, ³ אֲשֶׁר הוּא חוֹץ מִן שְׁעוֹר הַמְּגַבֵּל. וְלִכְךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִרְשׁוּ מַעֲלָה הָעֲלִיּוֹנָה הַיּוֹצֵא חוֹץ לְשְׁעוֹר, דְּבַק בָּהֶם כַּח הָרַע, הוּא הַיֵּצֵר, אֲשֶׁר הוּא מוֹכֵן לְבַטֵּל אוֹתָהּ מַעֲלָה עֲלִיּוֹנָה, לְפִי שִׁיּוֹצֵא מַעֲלָתָם מִשְׂאֵר אָדָם. וְכֵן תְּלִמְיָדֵי חַכְמִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עוֹד יוֹתֵר מַעֲלָה, דְּבַק בָּהֶם כַּח אֲשֶׁר הוּא מוֹכֵן לְבַטֵּל הַמַּעֲלָה, אֲשֶׁר אֵינָה לְשֵׂאֵר בְּנֵי אָדָם. וְדָבָר זֶה תְּמַצֵּא מִבְּאֵר, כִּי הַשֵּׁטֶן, הוּא הַיֵּצֵר הָרַע (כ"ב טז, א), הִיא מְגַרָּה בְּיִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר קִנּוּ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲלָה הָעֲלִיּוֹנָה, וְהוּא כְּאֲשֶׁר הוֹצִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְנָתַן לָהֶם הַתּוֹרָה, וּבָזָה קִנּוּ יִשְׂרָאֵל הַמַּעֲלָה עַל הַכֹּל, עַד שֶׁהִכְתוּב אָמַר עֲלֵיהֶם (תהלים פב, ו): אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם, וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלַכְּם, אַכֵּן כְּאֲדָם תִּמְוֹתוּן. וְזֶה נֶאֱמַר בְּשַׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה, שֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲלָה הַיּוֹתֵר עֲלִיּוֹנָה, וְהִיא יוֹצֵא ⁴ מִן גְּדֵר שֵׂאֵר אָדָם, וְהִיא דְּבַק בָּהֶם הַכַּח הַמוֹכֵן לְבַטֵּל דְּבָר שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַגְּדֵר. וְלִכְךָ בְּאוֹתָהּ שַׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מַעֲלָתָם עַל הַכֹּל, ⁵ יֵצֵא הַחֲטָא אֶל הַפַּעַל, לֹא קָדַם וְלֹא אַחֵר נְתִינַת הַתּוֹרָה.

את התשובה לשאלה הקשה הזו, נוכל ללמוד מדברי זקננו וחכמינו, אשר השיבו תשובה לשאלה זו במסכת סוכה בפרק החליל, שדרשו, ואת הצפוני ארחיק מעליכם, זה יצר הרע שעומד צפון בתוך לבו של אדם. והדחתיו לארץ ציה, למקום שאין בני אדם מצויים שם שלא יוכל להתגרות בהם. פניו אל הים הקדמוני, שנתן עיניו בבית ראשון והחריבו, והרג תלמידי חכמים שבו. ועלה באשו ותעלה צחנתו, שמתגרה בישראל יותר מאשר באומות העולם. כי הגדיל לעשות, אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם.

יש לשאול, מפני מה מתגרה היצר הרע דווקא באותם אנשים שהם בני מעלה? הסבר העניין הוא, שמי שיש לו מעלה גדולה יותר מאשר לשאר בני האדם הרי הוא ² חריג היוצא מהנורמה הממוצעת, לכן פועל עליו כוח הרוצה לבטל את מעלתו המיוחדת, ³ כדי להביאו לנורמה הממוצעת. ישראל אשר יש להם מעלה מיוחדת, אשר היא מעל מעלת שאר העמים, דבק בהם כוח רע, הוא היצר, כדי לבטל מעלתם המיוחדת מעל שאר בני האדם. כך גם ביחס לתלמידי חכמים, שיש להם מעלה גבוהה יותר מאשר לשאר בני אדם שבישראל, לכן דבק בהם כוח שרוצה לבטל את מעלתם המיוחדת. עניין זה מתבאר ממה שהיה השטן, הוא היצר הרע, מתגרה בישראל בשעה שקבלו את מעלתם העליונה, בזמן שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ונתן להם התורה. על שעת מתן תורה נאמר: אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון, כי בשעת מתן תורה קבלו ישראל את מעלתם העליונה ויצאו ⁴ ממדרגת שאר בני האדם, לכן באותה שעה דבק בהם כוח הרוצה לבטל מעלתם המיוחדת. משום כך ⁵ דווקא בזמן מתן תורה חטאו בעגל, לא לפני מתן תורה ולא לאחר מכך.

ביאורים

על פי ההיגיון, אדם גדול ומרומם לא אמור ליפול ולחטוא, מפני שמעלתו אמורה להביא אותו לנהוג כראוי בדרך הטוב. אל מול הנחה זו עומד מאורע היסטורי גדול וחשוב מאין כמוהו, הטופח על פניה - מתן תורה, בו חטאו ישראל בחטא העגל. כיצד ניתן להסביר שדווקא בשעה הכי גבוהה בהיסטוריה, חטאו ישראל בחטא העבודה זרה, שהוא החטא החמור מכולם? המהר"ל מסביר זאת על פי מה שבאר עד עתה. דווקא מעלתם של ישראל עלולה להביא אותם לחטוא, ולכן דווקא בשעה שבה הייתה המעלה בדרגה הכי גבוהה שניתן להגיע, במתן תורה, והיה זה חבור מוחלט לקב"ה - דווקא אז חטאו, דווקא אז נפלו. וזאת כמו שהתבאר לעיל, שמול המעלה, מול הכוחות הגדולים של עם ישראל, עומד הסדר והשיעור, כלומר, העולם עומד בנורמה שלו, הנמוכה ביחס למעלת ישראל. מכיוון שהעולם נמוך, על ישראל מופעל כוח לרדת אל המדרגה הנמוכה של העולם ולבטל את מעלתם.

הרחבות

• תפקיד היצר הרע

הוא היצר הרע. במדרש קהלת ישנו נוסח מעט שונה מזה המופיע בהרחבות הקודמות: "טוב - זה יצר טוב, מאד - זה יצר הרע" [קהלת רבה, ג]. את אפיונו של יצר הרע כ"מאד" הסביר הרב אריה ליב הלר (בעל קצות החושן): "כאשר יהיה התנגדות מצד הסכלות - שהוא יצר הרע, אל צד החכמה - שהוא יצר הטוב, ויתגבר השכל שהוא יצר הטוב ויתעלה במעלות רבות מאשר היה מקדם, מה שאין כן אם לא היה יצר הרע מנגד (מתנגד) לא היה התגברות, והיה טוב מצד עצמו אבל לא מאוד, ועל ידי היצר הרע המנגד מתגבר היצר הטוב ונעשה טוב מאוד" [שב שמעתתא, הקדמה]. יצר הרע מעורר התנגדות לטוב, וכנגדו הטוב צריך להתגבר ולנצח את הרע, כתוצאה מכך מתרבה הטוב. הסבר נוסף כתב הרב ישעיהו הורוביץ: "זוה האדם השלם שכובש את יצרו ומגביר עליו, ואמר 'הכובש' ולא אמר 'ההורג', רומז כי אינו הורגו, אדרבה כובשו תחתיו, להיותו טוב, היפך ממה שהיה... וזהו שאמרו 'טוב' - זה יצר טוב, 'מאד' זה יצר הרע, כי אז הרע גרם הטוב הגדול, כי לא זו שהרע נתבטל, אף נתהפך לטוב" [שני לוחות הברית, הקדמה קמא]. יצר הרע גורם לאדם להתמודד עם הכוחות השליליים והנמוכים שבמציאות ולרומם אותם. בדרך זו מתעצם הטוב, שכן הוא כולל בתוכו גם את הרע שנהפך לטוב (ראה גם הרחבות קודמות).

ובירושלמי דְּשִׁקְלִים (פ"ו ה"א): רבי שמואל בר נחמני אָמַר: הלוחות אָרְכָן שְׁשֵׁה טַפְחִים, וְרַחְבָּן שְׁשֵׁה טַפְחִים, וְהָיָה מִשָּׁה תּוֹפֵס בְּטַפְחִים, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּטַפְחִים, וְטַפְחִים רֹחַ בְּאֶמְצַע. וְכִיּוֹן שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מַעֲשֵׂה, בְּקֶשׁ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְחַטֵּף, גָּבְרוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְחַטֵּפָן. הוּא שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁבָּחוֹ: לְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה (דברים לד, יב), ² הָיָה שֶׁלְמָא לְיָדָה דְּגַבְרָא עַל יְמִינָא, עַד כְּאֵן.

ובדבר זה באו לבאר לך, כי אותה שעה היו מוכן לחטא, פֶּאֶשֶׁר נִתְּנָה לָהֶם הַתּוֹרָה דְּוָקָא. וְלִפִּי הַסְבְּרָא הָיָה רְאוּי בְהִפָּךְ זֶה, כִּי בְשִׁעָה שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה הָיָה רְאוּי שִׁיְהִי יוֹתֵר צְדִיקִים, וְבְאוֹתָהּ שִׁעָה בָּאוּ לְיָדֵי חֲטָא הַגָּדוֹל. וְכֵן זֶה מִפְּנֵי כִּי הַשֵּׁטֶן, הוּא הַיָּצֵר הָרַע, הָיָה מְגַרֵּה בְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁבִיל אוֹתָהּ מַעְלָה שֶׁקָּנוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שִׁעָה שְׁאִין לְמַעְלָה מִזֶּה.

שינוי בירושלמי, במסכת שקלים, אמר רבי שמואל בר נחמני, הלוחות ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים, והיה משה תופס בטפחיים, והקב"ה בטפחיים, וטפחיים ריווח באמצע. וכיון שחטאו ישראל בעגל, בקש הקב"ה לחטפן, גברו ידיו של משה וחטפן. זה מה שהקב"ה משבח את משה: לכל היד החזקה, ² יהא שלום ליד שגברה על הימין.

במאמר חכמים זה בארו, שאותה שעה שניתנה תורה לישראל, היא שעה המועדת לחטא. לכאורה מסבירא היינו אומרים את ההפך, שבאותה שעה היו צדיקים גדולים, ולא היו ראויים לחטוא, אולם דווקא באותה השעה חטאו בחטא גדול. הטעם לכך הוא שבאותה שעה היה היצר מתגרה בהם באופן מיוחד, מפני שקנו מעלה גדולה במיוחד.

ביאורים

המהר"ל מבאר מדוע במתן תורה היה חיבור מלא בין הקב"ה לבין ישראל. החיבור היותר גדול היה דווקא בזמן מתן התורה עצמו, ולא לאחר שניתנו הלוחות, וזאת משום שלאחר שניתנה תורה, כבר אין את עצם החיבור - את המצב שה' נותן ועם ישראל מקבל את התורה.

וכן אומר הירושלמי שהאחיזה בלוחות הייתה כך ששני טפחים היו ביד משה, שני טפחים ביד הקב"ה ושני טפחים באמצע, בהם אף אחד לא אחז ישירות. מסביר המהר"ל כי שני הטפחים שבהם אחזים בשווה ה' ומשה משקפים מדרגה של שיתוף גמור ודבקות מלאה של עם ישראל עם הקב"ה. מסיבה זו במקרה בו שני בני אדם מוצאים טלית שמותר לקחתה ושניהם אחזים בה יחד - הדין הוא שהם חולקים בשווה את הטלית (באותו מקום בו הם אחזים בשווה).

אנו לומדים מכך שבכל חלק וחלק שבתורה - הלומד וה' - שווים. גם בחלקים שמתעסקים יותר בנו - הם אלוהיים ורוחניים באותה רמה של הקרבות; וגם החלקים שמתעסקים בכיכול יותר עם ה' - הם נוגעים אלינו ומשפיעים עלינו כמו המצוות של תיקון החברה.

הירושלמי ממשיך ואומר שגברו ידיו של משה על הקב"ה (והתורה נשאה אצל עם ישראל למרות חטא העגל). המהר"ל מסביר כך את הדברים: הכוח של השייכות שיש לתורה למי שהיא משפיעה אליו ומשלימה אותו, חזק יותר מכוח השייכות למקור שממנו התורה מגיעה - הקב"ה. התורה נועדה להינתן לעם ישראל, ותכלית זו היא חזקה מאין כמותה.

המהר"ל הסביר כאן את דברי הירושלמי לפי היסוד שהוא כבר ביאר - החטא בישראל בא דווקא משום מעלתם העליונה. לכן השעה הזו שבה משה רבינו והקב"ה אחזים ביחד בלוחות (שהיא השעה המבטאת את החיבור הגדול שיש לעם ישראל עם הקב"ה) היא השעה המועדת ביותר להתנגדות היצר הרע ולנפילה בחטא.

הרחבות

• יצר הרע מתגרה בצדיקים

וְאִזְּ הָיָה גֹבֵר בְּהֶם הַשְּׁטָן לְבַטֵּל מֵהֶם הַמַּעֲלָה הַזֹּאת. יצר הרע מתגרה באופן מיוחד דווקא בתלמידי חכמים ובבעלי מעלה, כפי שאומרת הגמרא: "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו" [סוכה נב]. הרב זאב וולף הלוי מזייטומיר הסביר עיקרון זה באמצעות משל: "והט למשל אונך: ההולך בדרך יחידי, ונושא צרור אבנים בידו, או נושא על כתפו שק מלא סובין, אזי אין מקטרג, ויכול להרחיק את הדרך כמה פרסאות, ואין מורא לנגד עיניו, לאפוקי (להבדיל מ) ההולך בדרך יחידי, וצרור הכסף בידו או אבנים טובות ומרגליות, אזי דרכו בחזקת סכנה, ורבים קמים עליו וניצבים על אם הדרכים, לגולו וליקח מהבא בידו. ככה הענין ההולך בדרך המלך הקדוש ברוך הוא, כל מה שהוא מטיב לכת בדרכי יושר... אזי השטן עומד על ימינו לשטנו, וכאשר (וכמו ש) חכמים הגידו כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. ולזה רמז דוד המלך עליו השלום: "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי, אם תקום עלי מלחמה" [תהילים כז, ג] מאישים המלעיגים הבאים בעצת היצר הרע, אדרבה "בזאת אני בוטח" [שם], כלומר בזאת המלחמה אני בוטח, מסתמא הלכתי והדרכתני יושר בדרך המלך באמת" [אור המאיר, ראש השנה]. יצר הרע מתגרה דווקא במי שהולך בדרך ישרה משום שיש לו עניין להיאבק בו ופגיעה בו אף מהווה אתגר עבורו, לעומת זאת אין לו כל עניין לפגוע במי שממילא הולך בדרך שאינה ישרה (ראה גם בהרחבות הבאות).

וּלְכֹהֵן אָמַר, כִּי הַלּוּחוֹת הָיוּ טַפְחִים בְּיַד שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְטַפְחִים בְּיַדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְטַפְחִים רוּחַ בְּאֶמְצַע, וְדָבָר זֶה הוּא הַחִיבּוּר הַגָּמוּר וְהַדְּבּוּק הַגָּמוּר שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל עִם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּי עַל יְדֵי הַתּוֹרָה יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל דְּבֻקוֹת אֶל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאֵלוּ עֲדִין לֹא נִתְּנוּ הַלּוּחוֹת, הָרִי אֵין כָּאֵן הַחִיבּוּר, פִּינּוֹן שְׁלֹא נִתְּנוּ עֲדִין הַלּוּחוֹת, וְאֵין לְיִשְׂרָאֵל עֲדִין הַחִיבּוּר. וְאִם כִּבֵּר נִתְּנוּ הַלּוּחוֹת, הָרִי כִּבֵּר נִתְּנוּ הַלּוּחוֹת, וְאֵין כָּאֵן דְּבֻקוֹת שֶׁל הַשֵּׁם יְהִבְרָה, כִּי עֵקֶר הַדְּבֻקוֹת פְּאֶשֶׁר נֹתֵן לָהֶם, בְּזֶה מִתְחַבֵּר לָהֶם. אָבֵל כְּפֶאֱשֶׁר הָיוּ טַפְחִים בְּיַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְטַפְחִים בְּיַד מֹשֶׁה שֶׁמְקַבֵּל הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וְטַפְחִים חֶלֶק, זֶהוּ הַחִיבּוּר הַגָּמוּר. כִּי אֵלוּ שְׁנֵי טַפְחִים חֶלֶק אֶשֶׁר בֵּינֵיהֶם, מְשַׁתֵּף בּוֹ הַנּוֹתֵן וְהַמְקַבֵּל יַחַד, דְּכַךְ קָיִמָּא לָן (בבא מציעא ז, א): שְׁנַיִם אוֹחֲזִים בְּטִלִית, זֶה נוֹטֵל עַד שִׁידוֹ מִגַּעַת, וְזֶה נוֹטֵל עַד שִׁידוֹ מִגַּעַת, וְהַשְּׂאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ בֵּינֵיהֶם, כְּאֵלוֹ הֵם שֶׁתִּפְּיוּ, וְזֶהוּ הַחִיבּוּר וְהַשְּׁתוּף הַגָּמוּר. וְאֵי אֶפְשֶׁר שְׁיִיָּהּ מַעֲלָה יוֹתֵר עֲלֵיוֹנָה כְּמוֹ זֹאת. כִּי עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שְׁיִיָּהּ הַשֵּׁם יְהִבְרָה נֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הֵם הַמְקַבְּלִים, לְכֹהֵן הַתּוֹרָה הִיא אֲמֻצְעֵי לַעֲשׂוֹת חִבּוּר וְדְבֻקוֹת גָּמוּר. וְאֵלוֹ הֵיךְ חֶלֶק בְּיַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְחֶלֶק בְּיַדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הֵיךְ הַדְּבָר הַזֶּה כְּאֵלוֹ הֵיךְ כָּאֵן חִלּוּק, כִּי יֵשׁ מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא שִׁיף אֶל הַשֵּׁם יְהִבְרָה, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שִׁיף אֶל הַמְקַבֵּל. וְכֹאֲשֶׁר יֵשׁ כָּאֵן טַפְחִים חֶלֶק בֵּינֵיהֶם, דְּכַךְ זֶה הוּא חִבּוּר אֶל הַשֵּׁם יְהִבְרָה וְאֵל יִשְׂרָאֵל, זֶה הוּא חִבּוּר גָּמוּר, וְהִיא הַמַּעֲלָה הַיּוֹתֵר עֲלֵיוֹנָה, וְאִזְּ הֵיךְ גֹּבֵר בְּהֶם הַשְּׁטָן לְבַטֵּל מֵהֶם הַמַּעֲלָה הַזֹּאת.

וְאָמַר כִּי גִבְרוּ יְדָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וְזֶה מְפַנֵּי כִּי מֹשֶׁה הוּא הַמְקַבֵּל, וְהַתּוֹרָה הִיא הַשְּׁלֵמָתוֹ, לְכֹהֵן כַּח שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַמְקַבֵּל יוֹתֵר גֹּבֵר, כְּפֶאֱשֶׁר הַתּוֹרָה הִיא הַשְּׁלֵמָתוֹ. לְכֹהֵן יְדָיו שֶׁל מֹשֶׁה גִבְרוּ עַל יְדוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֵה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא שִׁיף אֶל הַשֵּׁם יְהִבְרָה, אֶשֶׁר הוּא יְהִבְרָה מְשַׁפֵּיעַ הַתּוֹרָה, וְיוֹתֵר גֹּבֵר הַכַּח הַזֶּה שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁהוּא שִׁיף אֶל מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשְּׁלֵמָתוֹ, מֵמָה שֶׁהִיא אֶל הַשֵּׁם יְהִבְרָה אֶשֶׁר מְשַׁפֵּיעַ הַתּוֹרָה. וְהִנֵּה הַתְּבָאָר סִבַּת הַחֶטָּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶשֶׁר סִבַּתוֹ הוּא הַיֵּצֵר אֶשֶׁר מְגַרֵּה בְּיִשְׂרָאֵל לְטַעַם אֶשֶׁר אֲמַרְנוּ.

על זה אמרו, כי הלוחות טפחים בידו של הקב"ה, וטפחים ביד משה, וטפחים רווח באמצע. תיאור זה מבטא את החיבור הגמור שיש בין ישראל לבין הקב"ה, כי על ידי התורה יש חיבור לישראל עם הקב"ה. כל זמן שלא ניתנו הלוחות, עדין לא היה חיבור. לאחר שניתנו הלוחות, והם ביד ישראל, אין כאן חיבור כי הכל כבר ביד ישראל. אם כן שעת החיבור היא שעת הנתינה, בה יש נותן, מקבל ואת החיבור שביניהם. כשהקב"ה מחזיק בטפחיים, משה בטפחיים וטפחיים חלק באמצע, באותם טפחיים שהם באמצע משותפים הנותן והמקבל. כך שנינו, שנים אחזים בלילית, האחד נוטל מה שהוא תופס בידו, והשני נוטל מה שהוא אחוז בידו, ושאר הטלית חולקים ביניהם באופן שווה, כאילו הם שותפים בו. תפיסה באופן זה היא השיתוף והחיבור המוחלט שבין שנים. התורה היא החיבור בין הקב"ה לבין ישראל. הקב"ה נותן תורה, ישראל מקבלים את התורה, והתורה מחברת ביניהם. אילו היו הלוחות חלק בידי הקב"ה וחלק בידי משה, ללא חלק ביניהם, היינו יכולים לחשוב שיש בתורה חלק ששייך לקב"ה וחלק ששייך למקבל התורה אבל אין כל קשר של חיבור או דבקות ביניהם, אדרבא יש חילוק ביניהם. כאשר יש טפחיים חלק באמצע, דבר זה מלמד על הקשר והדבקות שקיימת בין הקב"ה לבין ישראל. זוהי המעלה הגדולה ביותר שיכולים ישראל להגיע אליה. לכן דווקא באותה שעה בא השטן כדי לבטל מהם מעלה מיוחדת זו.

אמרו חכמים שגברו ידי משה, פירוש הדבר, משה מקבל התורה, והתורה היא המשלימה אותו. 'כלומר התורה נותנת למשה ולישראל את האפשרות להגיע אל שלמותם. שלימות ישראל היא כאשר הם מביאים את התורה אל מציאות העולם הזה. לכן גברו ידיו של משה, כי התורה שייכת יותר למשה מקבל התורה מאשר לקב"ה נותן התורה. התבאר סביבת חטאם של ישראל היא היצר, שמתגרה בהם למעלתם.

ביאורים

המהר"ל ביאר לעיל שהסיבה לחטאי ישראל היא מעלתם העומדת בניסיון מתמיד מול יצר הרע הנמוך. גדולת ישראל יוצרת פער בין ישראל לבין העולם, ולכן היצר הרע מעמיד אותם בנסיונות והתמודדויות שבהם הם עלולים ליפול, מה שאין כן אצל הגויים.

דבריו כאן, מבאר המהר"ל באופן אחר. חטאי ישראל הם מובנים בעצם המעלה של ישראל. ההסבר לכך הוא שישראל באים לחיות את החיים לא ברמה החומרית הטבעית של העולם אלא ברמה הרוחנית, ברמה האלוהית, "אמרתי אלהים אתם", הם באים לחיות חיים מלאי ערכים וקודש. אך בגלל שהדבר שאותו ישראל באים לחיות הוא כל כך גבוה ומורכב ביחס לעולם - אי אפשר לחיות אותו בשלמות. כיום העולם הזה הוא של בני אדם ולא של מלאכים. בעולם הזה אי אפשר להיות אלוהי לגמרי, כי העולם מלא רצונות של חומר, כסף, כבוד וכדומה. לכן כביכול 'אין מקום' לישראל בעולם, עדיין אין מקום להסתכל על החומר כמשרת את הקודש בלבד. מכיוון שעדיין אין מקום בעולם לאומה רוחנית-מלאכית, עם ישראל 'חייב' להופיע ברמה נמוכה יותר לרדת קצת ממדרגתו, ודבר זה הוא חסרון לעם ישראל. כאשר יש חסרון מסוים הוא גורר חסרונות נוספים, לכן עם ישראל נמשך לחטאים. היות ואיננו מושלמים זה גורר נפילות נוספות, בשונה מהאומות שמה שיש להם (שהם אומה רגילה ולא רוחנית) יש להם בשלמות. הרעיון שחסרון מושך חסרון, הוא רעיון השייך בעיקר לעולם הרוחני. אולי אפשר להמחיש את ההסבר הזה במציאות גשמית על ידי הדוגמאות הבאות: פרי שלם אינו נרקב באתו קצב שפרי חצוי נרקב, וכן אדם שנכווה בשטח גדול מגופו נחשב פצוע קשה שחייב בסכנה.

הרחבות

• יצר הרע מתגרה בצדיקים

ומצד הַהָּדָבָר דְּבַק בְּהֵם הָרַע. המהר"ל מסביר שיצר הרע מתגרה בישראל, כיוון שהם ראויים לשלמות גדולה שטרם הגיעו אליה. באופן אחר מסביר רבי דוד שלמה אייבשיץ שיצר הרע מתגרה בייחוד בצדיקים על מנת לשמור על התמודדות מאוזנת בין טוב לרע ולאפשר להם בחירה שווה, שכן הנטייה לטוב מפותחת אצלם: "והיינו כי הלא לא ברא ה' יתברך את היצר הרע אלא כדי שיהיה בחירה ושינתן שכר, ואמנם היצר הרע היה מבטל הבחירה ומטוהו לרע לרוב פיתויו, והיה רחוק משכר ועלול להפסד, רק שאמר ה' יתברך בראתי היצר הרע בראתי לו תורה תבלין, שהתורה מדחה היצר הרע, ולכן האדם עומד בין המשפטים, כי היצר הרע מטוהו לרע והתורה מטוהו לטוב, ונשאר עומד על בחירתו, לכן לא ניתן רשות להיצר הרע לפתות לאדם אלא כערך התורה שבו, דאם לא כן בטלה הבחירה, ולכן כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" [ערבי נחל, כי תצא א]. בדרך נוספת הסביר רבי צדוק הכהן מלובלין: יצר הרע הוא כוח התאוה, ואדם צדיק שעוסק בתורה, יש לו היכולת להפוך כוח זה לקדושה בכך שהתאוה תהיה מנובתת לדברי תורה. לכן ניתן יצר הרע לתלמידי חכמים המסוגלים להתמודד איתו ולהפיק ממנו תועלת גדולה יותר [פרי צדיק, תרומה ח] (ראה גם הרחבות קודמות).

וְעוֹד יֵשׁ לְדַעַת וְלִהְבִּיז, כִּי הַדְּבָר שֶׁהוּא שְׁלֵם הוּא מְסַלֵּק מִן הַחֲסָרוֹן. אֲבָל הַדְּבָר שֶׁאִינוֹ בְּשִׁלְמוֹת, הֵנָּה יֵשׁ בוֹ חֲסָרוֹן מְצֻדָּה. מֵהַ זֶה מִפְּנֵי שֶׁאִין לוֹ אוֹתָהּ מַעֲלָה בְּשִׁלְמוֹת הַגְּמוּרָה, וְנִחְשָׁב חֲסֵר, וְאַחַר חֲסָרוֹן יִמְשָׁךְ הַהֶעָדֵר וְהַחֲסָרוֹן לְגַמְרֵי. וּלְפִיכָּה, אוֹתָם שֵׁישׁ לָהֶם הַמַּעֲלָה הַעֲלִינָה כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, וְכִמוֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים, אִי אֶפְשָׁר שִׁיְהִיָּה לָהֶם אוֹתָהּ מַעֲלָה בְּשִׁלְמוֹת הַגְּמוּרָה. וְדָבָר שֶׁאִינוֹ בְּשִׁלְמוֹת, דְּבָר זֶה נִחְשָׁב חֲסָרוֹן, וְאַחַר זֶה נִמְשָׁךְ חֲסָרוֹן לְגַמְרֵי, הוּא הַיֵּצֵר הַמְּבִיא אוֹתוֹ אֶל הָרַע, אַחַר שֶׁאִין הַמַּעֲלָה שְׁלֹו הוּא בְּשִׁלְמוֹת. וּלְפִיכָּה כָּל הַנְּבָרָאִים יֵשׁ בָּהֶם הַשְּׁלֵמוֹת, וְלֹא שִׁיְהִיָּה בָּהֶם הַשְּׁלֵמוֹת שְׁלֵמָה, כִּי דְבָר זֶה אִינוֹ, רַק הַדְּבָר שֶׁהוּא שֵׁיר לְכָל בְּנֵי אָדָם, דְּבָר זֶה יֵשׁ לָהֶם בְּשִׁלְמוֹת, וְלִכְּפֹי אִין מְגַרָּה בָּהֶם הַיֵּצֵר הָרַע כִּל כָּף. אֲבָל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶם הַמַּעֲלָה הַעֲלִינָה, שֶׁהֵם בְּנֵי אֱלֹהִים יוֹתֵר מִכָּל הָאֲמוֹת, וּמַעֲלָה עֲלִינָה זֹאת אִין לָהֶם בְּשִׁלְמוֹת הַגְּמוּרָה. שְׁאֵלוּ הִיא לָהֶם אוֹתָהּ מַעֲלָה עֲלִינָה בְּשִׁלְמוֹת, הִיוּ מְלַאכִים לְגַמְרֵי, וְכִמוֹ שֶׁאֲמַר הַכְּתוּב (תהלים פב, ו): אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אֲתֵם וַנְּגִי עֲלִיּוֹן כְּלִכֶּם, אֲכֵן כֶּאֱדָם תִּמְוֹתוֹן, וְכֶאֱחַד הַשָּׁרִים תִּפְלוּ. וְכֵן זֶה, כִּי אִין לָהֶם אוֹתָהּ הַמַּעֲלָה בְּשִׁלְמוֹת, לְפִי שֶׁכָּף כָּף גְּדוּלָּה הַמַּעֲלָה, וְלִכְּפֹי יֵשׁ בָּהֶם הַחֲסָרוֹן, וּמִצֵּד הֵזָה דְּבַק בָּהֶם הָרַע, וְהוּא הַיֵּצֵר הָרַע, בְּיוֹתֵר מִכָּל. וְיֵשׁ לְהִבִּין זֶה גַם כֵּן. וְשֵׁנֵי דְבָרִים אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ, הַכֵּל עֲנִין אֶחָד כֶּאֱשֶׁר תְּבִין.

וְלִכְּפֹי הִיוּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיוּ נִמְשָׁכִים אַחַר הָרַע יוֹתֵר מִשְׁאֵר הָאֲמוֹת, כִּי לֹא נִמְצָא בָּהֶם הַמַּעֲלָה הָאֱלֹקִית בְּשִׁלְמוֹת, וְלִכְּפֹי הַיֵּצֵר הָרַע מְגַרָּה בְּיִשְׂרָאֵל, עַד לְעֵתִיד, כִּי אֵז יְהִיָּה הָעוֹלָם בְּשִׁלְמוֹת, וְלֹא יְהִיָּה כָּאֵן חֲסָרוֹן. וְלִכְּפֹי ³קֶאֱמַר (סוכה נב, א) עַל הַחֲסָרוֹן וְהַדְּחִיתוּ אֶל אֲרָץ צִיָּה (יואל ב, ג), מְקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם אֵינֶם מְצוּיִים. פְּרוּשׁ, שֶׁלֹא יְהִיָּה נִמְצָא עוֹד חֲסָרוֹן בְּעוֹלָם, וְהָעוֹלָם הֵזָה יִקְבַּל מְדֻרָּה עֲלִינָה יוֹתֵר, עַד שִׁיְהִיָּה הַכֵּל בְּשִׁלְמוֹת, וְלֹא יְהִיָּה לָהּ חֲסָרוֹן בְּעוֹלָם הֵזָה מְהֻעוֹלָם הַבָּא, אֲדָרָךְ יְהִיָּה הַחֲסָרוֹן בְּמִצִּיָּאוֹת שֶׁהוּא חֲסֵר בְּעֵצְמוֹ, רוּצָה לוֹמַר אֲשֶׁר רָאוּ לְהִיּוֹת חֲסֵר. וְזֶה שֶׁאֲמַר: וְהַדְּחִיתוּ אֶל אֲרָץ צִיָּה, כִּי הַצִּיָּה וְדָאֵי בְּעַל חֲסָרוֹן, וְחֲסָרוֹן דְּבַק בּוֹ, וְרוּצָה לוֹמַר כִּי מֵהַ שֶׁהוּא רָאוּי אֶל הַחֲסָרוֹן יְהִיָּה נִמְצָא בּוֹ הַחֲסָרוֹן. אֲבָל בְּמִקוֹם שֵׁישׁ בְּנֵי אָדָם, אֲשֶׁר רָאוּי לָהֶם הַשְּׁלֵמוֹת, יְהִיָּה הַכֵּל בְּשִׁלְמוֹת, וְלֹא יְהִיָּה בּוֹ חֲסָרוֹן.

עוד עליך להבין, כי הדבר השלם אין בו חסרון, אבל הדבר שאינו שלם יש בו חסרון¹ מסוים, מפני שחסרה לו השלמות המוחלטת. ²במקום שיש חסרון נמשך מחסרון זה חסרון נוסף, וסופו להגיע לקלקול וחסרון מוחלט. לכן אותם שהם בעלי מעלה עליונה כמו ישראל, וכמו תלמידי חכמים, לא יתכן שמעלתם תהיה בשלמות מוחלטת, שהרי בסופו של דבר הם בני אדם. החסרון שקיים בהם מבאי את היצר לשלוט בהם, ומביאם לרע ולקלקול גמור. שאר בני האדם, כיון שאין להם מעלה אלוקית, הם שלמים לפי מעלתם כבני אדם, לכן אין בהם חסרון לפי מעלתם, ולכן היצר אינו מתגרה בהם כל כך. אבל בישראל ובתלמידי החכמים, שיש להם מעלה אלוקית ומעלה זו לא תתכן שתהיה אצלם בשלמות, שאילו הייתה אצלם בשלמות היו מלאכים, ועל כך אומר הכתוב: אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון, וכאחד השרים תפולו. נפילה זו קורה להם מפני שאין בהם מעלה אלוקית בשלמות, ומחסרונם את השלמות דבק בהם היצר הרע, שהוא הרע הגרוע ביותר. הבן עניין זה. לכשתבין תדע, כי שני הדברים שאמרנו הם למעשה עניין אחד.

לאור דברינו מובן, מדוע היו אנשים בישראל נמשכים אחר מעשים רעים, יותר מאשר בשאר האומות. כי בשאר האומות אין את המעלה האלוקית, ובישראל, שיש להם המעלה האלוקית, היא אינה נמצאת אצלם בשלמות, לכן היצר מתגרה בהם. אבל לעתיד לבוא, שהעולם יהיה במצב של שלימות, גם מעלת ישראל תהיה שלימה ללא חסרון, לכן לא יתגרה בהם היצר. על זה ³אמרנו חז"ל, והדחתיו אל ארץ ציה, מקום שבני אדם אינם מצויים שם. פירוש הדברים, יש מקומות שבמהותם הם מקומות חסרים, כמו המדבר. לעתיד לבא מקום ששם בני האדם יהיה מקום שלם, ⁴אבל מקום שבמהותו הוא חסר הוא יהיה בחסרונו גם לעתיד לבא. זוהי הכוונה באמרם והדחתיו אל ארץ ציה, מקום שבני אדם אינם מצויים שם.

מפני שבגדולים אין שלימות, והיצר הרע דבק בחסרון, לכן דבק היצר בישראל

לעתיד לבוא לא יהיה חסרון בבני האדם

ביאורים

על פי מה שביאר המהר"ל עד עתה שגדולת ישראל גרמה לחטאים, עולה שאלה לגבי הגויים. הרי לגויים אין מעלה מיוחדת כמו של ישראל, ואין להם ניסיונות והתמודדויות כמו של ישראל, אם-כן מדוע הם חוטאים ואינם צדיקים? התשובה היא, שרמת החיים עצמה של הגויים מביאה אותם אל החומר ואל החטא. בגלל שרמת חייהם נמוכה ביחס לישראל, היא רמת חיים חומרית, לכן מטבע חייהם הם הולכים אחר החומר והצדדים הנמוכים שבחיים. יתר על כן, הם עושים זאת בלא להחשיב זאת כלל כדבר רע. וכמו שהבעל-חי נמצא במדרגת חיים בסיסית ביותר ונמוכה ביותר, הוא עסוק רק בלאכול ולשתות ולישון, ואף אין זה נחשב רע בעיניו, כך גם אצל הגוי מה ש'מדבר' אליו בעולם הוא הקומה החומרית יותר שבעולם, והחטא כרוך בה.

לעומת זאת בקרב ישראל הרע שנעשה, הוא תוצאה של קושי אמיתי להיות שלם בדבר מורכב ונעלה. המהר"ל מביא על כך משל מפעולת השכל. השכל מנסה להשיג את החוכמה, את מה שמעבר לטבע החומרי הפשוט, ובגלל שהחוכמה היא נעלה וקשה להשגה בשלמות בעולם החומר, השכל מועד לטעות. לעומתו העין אינה טועה בראייתה אלא משיגה בהצלחה את הנראה לעין, אך למרות זאת היא כלל לא משיגה שום דבר בחוכמה, היא לא בנויה לכך. כך גם הגויים לא בנויים להשגות הרוחניות וזו היא פחיתות בעצם.

שתי הסיבות שהוזכרו עד עכשיו בדברי המהר"ל ביחס להתגרות היצר הרע בעם ישראל יותר מבאומות העולם, מסבירות גם מדוע יצר הרע מתגרה בתלמידי החכמים יותר משאר היהודים. תלמידי החכמים נמצאים במעלה עליונה שגוררת יותר התנגדות, והם גם במעלה עליונה יותר שאינה ניתנת להשגה בשלמות. לכן בהכרח יש במדרגה של תלמידי החכמים חסרונות שגוררים חסרונות אחרים עימם.

הרחבות

• חטאי ישראל אינם מעצמיותם

כי ישראל מצד הגרמי אשר פועל בהם יצר הרע נמשכו אל הרע. המהר"ל מבחין בין החטאים של עם ישראל שנובעים מיצר לבין חטאי האומות שנובעים מטבעם הרע. על פי עיקרון זה מסביר רבי צדוק הכהן מלובלין את דברי חז"ל שהמשיח יכול לבוא בדור שכולו חייב (חוטא) [סנהדרין צח.]: "ואפשר שיהיה כולו חייב ויתפכס לדור חביב על ידי שה' יתברך יביאם לתשובה, ועל כרחך ששורש נשמתם ממקום גבוה יותר מכל הדורות. דבאמת כל חטאי ישראל אינם בעצם, רק המשילום חז"ל ל"אסא דקאי ביני חילפי" (הדס שעומד בין הקוצים)... אבל כשישורפו החוחים שסביבות תשאר השושנה בשלמותה" [צדקת הצדיק נב.]. גם אם נראה שדורו של משיח כולו חייב, אין זה מצד עצמותו, אלא בגלל דברים חיזוניים שמבלבלים אותו, ולכן כאשר ה' יכלה את כל המפריעים יחזרו כולם מיד בתשובה ויהיו זכאים לגאולה. הרב יעקב משה חרל"פ מוסיף שעיקרון זה מהווה את הבסיס לציפייה לישועה בכל עת: "לזאת, גם זה בכלל הצפיה לישועה, להכיר ולהאמין כי ראויים המה ישראל להגאל בכל שעה ושעה, שאף אם רבים הם הלקויים מצד החוץ, טהורים ונקיים הם מצד הפנים... שאם לא מכירים זה אי אפשר לצפות לגאולה באותה שעה" [מי מרום ו, עמ' יא-יב].

לרפואת ג'וסלין שמחה בת מסעודה דורה דיה הי"ו

למעלת ישראל
מתחבר אליהם
היצר, באומות
הוא טבעי

המהר"ל המבואר 'קול חי'

וקאמר: שפניח אמות עולם ומתגרה בישאל. ואמר אפי': בתלמידי חכמים ביותר. כל זה הוא מבאר ממה שבארנו לה, כי הדברים האלהיים אינם בשלמות הראוי להם, לכך דבק בהם החסרון ביותר, ודבר זה הוא מצד עצם מעלתו. כי מצד שהעולם הזה הוא עולם הטבע, ואין הדברים האלהיים נמצאים בו בשלמות. ודבר שיש בו חסרון דבק בו הרע, והוא מביא לפעל את הרע, כי מרע יצא רע. ואין לשאל, אם פן לפי זה, הנה ראוי שימצאו באומות צדיקים גדולים, כפאשר אין היצר הרע מגרה בהם? כי אין זה שאלה, כי העובדי גלולים לפחיתותם אין זה נחשב רע כל הדברים שהם רעים, ולכך ימשכו אחר הרע 'מצד עצמם לפחיתותם. וזהו ההפך שיש בין ישראל ובין העובדי גלולים, כי ישראל מצד שהם בשלמות, רק היצר הרע מגרה בהם ומביא אותם אל הרע, ואין הרע בהם מגרה בהם. אבל האמות הם בעצמם בחסרון, ודבק בעצם שלהם, ואינו רק במקרה בשביל היצר הרע שהוא בהם הרע, ומצד זה ימשכו עצמם לגמרי אל הרע, שהם פחותים ורעים, והרע להם טבעי. ונמצא כי לפי מדרגתם הפחותה שלהם ימצא הרע בעצמם בלא גרמי.

משל למה הדבר דומה? לשכל האדם, שימצא בו הטעאה ושבוש יותר ממה שימצא לחוש העין. ודבר זה כפני' שהשכל אינו טבעי, ודבק בו החסרון יותר, כי הוא עומד באדם הטבעי. אבל כח הראות, שהוא טבעי, והוא אינו בעל חסרון כל כך. ומפני זה אין לומר שהשכל הוא פחות, אבל הטעות הנמצא בשכל הוא למעלתו ולרומוותו במה שאינו טבעי, ולא ימצא בו חסרון. ולכך תמצא בחינה אחת בישראל, שהם אלהיים ביותר, כי נמצא בהם המעלות האלהיות כלם, ומצד אחד תמצא בישראל אחת, היא הרע. כי מפני אשר דבק בהם החסרון לפי מעלתם האלהית, ימצא בהם התשוקה אל הרע, כי לפי גדל מעלתם נחשבו חסרים במעלה שראוי להם. וכן מה שמגרה היצר הרע בתלמידי חכמים יותר משאר אדם, דבר זה גם פן מצד כי התלמידי חכמים שהוא בעל שכל, וזה אי אפשר שימצא בתלמידי חכמים בשלמות, רק בחסרון, ובזה דבק בו הכח שהוא מוכן לבטל המעלה, הוא היצר הרע. ולכך אמר: ובתלמידי חכמים יותר מקלם. וההפך בין ישראל ובין האמות, כי ישראל מצד הגרמי אשר פועל בהם יצר הרע נמשכו אל הרע, ואילו האמות, כטרם יקרא היצר הרע והם יענו, וזה מבאר.

אמרו חכמים, שהיצר מניח אומות העולם ומתגרה בישראל. אביי אמר ובתלמידי חכמים יותר מכולם. דברים אלו מבוארים ממה שבארנו למעלה, שדברים בעלי מעלה אלוקות אינם יכולים להיות בשלמותם בעולם הזה, לכן היצר מתגרה בהם. העולם הזה, בהיותו עולם הטבע, לא תתכן בו השלמות האלוקות, דבר זה הוא חסרון לעומת השלמות, ובחסרון דבק חסרון נוסף, והוא גורר את המעשים הרעים, כי מהרע יצא רוע. לכאורה היה מקום לשאול, אם אין היצר מתגרה באומות היו צריכים להיות בהם צדיקים גדולים? אולם אין זו שאלה, כי באומות העולם קיים חסרון מהותי, ומעשים רעים אינם נחשבים אצלם לרע, מחמת חסרונם המהותי, לכן המעשים הרעים אצלם הם טבעיים. וזהו ההבדל שבין ישראל לאומות העולם. במהותם של ישראל קיימת השלמות, אלא שהיצר הרע מתגרה בהם ומחטיאם. אבל באומות החסרון הוא מהותי, ואין מעשיהם הרעים תוצאה של הסתת היצר, אלא מחמת הטבע המהותי שלהם. אצלם הרע מצוי גם ללא גירוי היצר.

משל למה הדבר דומה? להבדל שבין שכל האדם לעינו. טעות בשכל מצויה יותר וגדולה יותר מטעות בראיית האדם. סיבת הדבר שהעין טבעית, לכן החיסרון אינו מצוי בה כל כך, לעומת השכל, שהוא כוח רוחני הנמצא בעולם הטבע. בעצם השכל אין חסרון, אבל למעלתו ימצא בו השיבוש יותר מאשר בעין. אין זאת אומרת שהשכל במעלה פחותה מהעין, אדרבא, מפני מעלת השכל נמצא בו השיבוש. כך הוא הדבר ביחס בין ישראל ואומות העולם. ישראל אלוקות יותר מהאומות, כי בהם נמצאות כל המעלות האלוקות, ומאידך גיסא נמצא בישראל את הרע. בהתאם למעלתם האלוקות של ישראל יש בהם חיסרון, לפי שאינם יכולים להגיע למעלה זו בשלמות, וחסרון זה מביא את התשוקה אל הרע. ההבדל בין ישראל לאומות הוא שבישראל הרע תוצאת גירוי היצר, ואילו באומות היצר אינו צריך להתגרות בהם כדי להכשילם. גם בתלמידי החכמים אנו מוצאים דבר זה. היצר מתגרה בתלמידי החכמים יותר מאשר בשאר בני האדם, וסיבת הדבר כי תלמיד חכם רוחני יותר מאשר שאר הבריות, אולם מעלתו הרוחנית אינה יכולה להימצא בשלמות, אלא בחסרון. על כן היצר שואף לבטל ממנו מעלתו הרוחנית, ועל זה אמרו חכמים, ובתלמידי חכמים יותר מכולם.